

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

CİLT : XXXVI

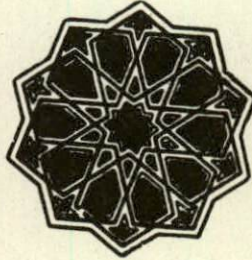

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

CİLT : XXXVI

Bu Dergide Yayınlanan makalelerin her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir.

ISBN 975-482-013-9 (TK. NO)
ISBN 975-482-391-X (36. CİLT)
ISSN 1301-0522

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ - 1997

İÇİNDEKİLER

Sayfa

Prof. Dr. Hüseyin ATAY <i>Hadislere Göre Kur'an Okuma Şartları</i>	1
Prof. Dr. Hayrani ALTINTAŞ <i>İslâm Ahlâkı ve İnsan Davranışları</i>	15
Prof. Dr. Beyza BİLGİN <i>İslâm'da ve Türkiye'de Kadınlar</i>	29
Prof. Dr. Mehmet BAYRAKDAR <i>Fârâbi'nin "Şiir Sanatının Kanunları Risalesi" Adlı Eseri</i>	45
Prof. Dr. Sabri HİZMETLİ <i>Yurtdışına Yönelik Dinî Yayınlar</i>	67
Doç. Dr. Hasan ONAT <i>Şiiliğin Doğuşu Meselesi</i>	79
Doç. Dr. İrfan AYSAN <i>Emevî İktidarının Devamında Sakîf Kabîlesinin Rolü</i>	119
Doç. Dr. Mustafa ERDEM <i>Kıptî Meselesi Üzerine Bir Araştırma</i>	143
Doç. Dr. Cemal TOSUN <i>İlâhiyat Fakültelerinde Vaizlik Eğitimi</i>	179
Doç. Dr. Nesimi YAZICI <i>Sırrı Paşa ve Vilayet Gazeteleri</i>	223
Doç. Dr. Mehmet ÖZDEMİR <i>Endülüs'ün Yıkılış Süreci Üzerine Mülâhâzalar</i>	233
Doç. Dr. İbrahim SARIÇAM <i>Küme'yt b. Zeyd el-Esedî</i>	255
Dr. Recep KILIÇ <i>Babanzâde Ahmed Naim'in Felsefî Görüşleri</i>	297
Öğr. Gör. Demirhan ÜNLÜ <i>Kur'ân-ı Kerim Okuma Yarışmaları</i>	341

Dr. Baki ADAM	
<i>Tevrat'ın Tahriî Meselesine Müslüman ve Yahudi Cephesinden Bir Bakış . .</i>	359
Ignaz GOLDIHER (Çev. Dr. Ömer ÖZSOY)	
<i>Hadis'te Yeni Eflatuncu ve Gnostik Unsurlar .....</i>	405
Ar. Gör. Ali DERE	
<i>Ein Überlick Über Entwicklung des Hadit und Seinen Formalen Aspekt .....</i>	423
Kurt ve Ursula REINHARD (Çev. Ar. Gör. Bayram AKDOĞAN)	
<i>Bir Avrupalı Gözüyle 1955-60 Yılları Arasında Türkiye'de Müsiki Hayatı ...</i>	443
Muhammed H. BAKALLA (Çev. Necmettin YURTSEVEN)	
<i>Siretu İbn-i Hişam'ın Arapçası İle Bugünkü Arapça'nın Bir Mukayesesi .....</i>	461
Ebu'l-Vefa TAFTAZÂNİ (Çev. Ar. Gör. Mustafa AŞKAR)	
<i>Gazzâli'nin Tasavvuf Ekollerine Etkisi .....</i>	471
Yrd. Doç. Dr. İdris ŞENGÜL	
<i>Prof. Mehrân ve Diresatun Tarihiyyetun Mine'l Kur'ân-ı Kerim .....</i>	481
Dr. Osman TAŞTAN	
<i>Proceedings of the 14th Congress of the Union Europeenne Des Arabisants et Islamisants .....</i>	493
Prof. Dr. Abdurrahman KÜÇÜK	
<i>Prof. Dr. Hikmet Tanyu'nun Hayatı, Eserleri ve Fikirleri .....</i>	499
Dr. Baki ADAM	
<i>Prof. Dr. Hikmet Tanyu'dan Günümüze Dinler Tarihi Çalışmaları .....</i>	509
Prof. Dr. Harun Güngör	
<i>Dinler Tarihcisi Olarak Prof. Dr. Hikmet Tanyu ve Türk Dinî Tarihi Çalışmalarına Katkısı .....</i>	521

YURTDIŞINDAKİ TÜRKLER VE ONLARA YÖNELİK DİNİ YAYINLAR

Prof. Dr. Sabri HİZMETLİ

İkinci Dünya Savaşı sonrasında insanlık dünyası çok önemli olaylar yaşadı. Birçok Afrika ve Asya ülkesi sömürülmekten kurtulup bağımsızlıklarına kavuştu. İnsan hakları ve özgürlükler konusunda uluslararası seviyede birçok kararlar alındı. Evrensel değerler alanında kaydadeğer gelişmeler sağlandı.

Gerek ikinci Dünya Savaşına katılan Batılı topluluklar ve Japonya gerekse öteki dünya milletleri daha rahat ve müreffeh yaşama yarışına girdiler. Bu amaçla sanayileşmiş ve kalkınmış ülkeler daha çok üretmek ve satmak, daha fazla kazanmak ve zenginleşmek düşüncesini politikalarının temel amacı seçtiler. Bu hedefe yönelik faaliyetlerinde işgücü açıklarını dışarıdan kapatma yoluna gittiler. Çeşitli ülkelere işgücü talebinde bulundular. Sanayileşmemiş ve kalkınmamış ülkeler ise, mevcut işgüçlerini dışarıya sevk etmek zorunda kaldılar. Batılı ülkelerin işgücü taleblerini memnuniyetle karşıladılar. Türkiye de yurtdışına insangücü ihrac eden ülkeler arasında yer aldı.

Türkiye’de, 1957’li yıllardan itibaren işsizlik problemi önemli bir artış gösterdi. Türkiye Cumhuriyeti Devleti 1960 yılından başlamak üzere fazla işgücünü Almanya, Belçika, Hollanda, Fransa, Libya, S. Arabistan, İsveç, Avusturalya, İsviçre, Irak ve Kuveyt gibi ülkelere sevketti.

Anılan ülkelere yönelik “işçi göçleri” veya “İnsangücü aktarımı” ülkemizin yakın tarihinin önemli olaylarından; Türkiye’nin kültürel, sosyal ve ekonomik yapısını önemli ölçüde etkiledi. Daha çok Anadolu’nun kırsal kesimlerine mensup bulunan gurbetçilerimizin çoğunluğu okur yazar bile değildi. Gittikleri ülkelerin dillerini, dinlerini, örf ve adetlerini bilemiyorlardı. Sosyal hayatın dışına atılmışlardı. Gerçekten gittikleri yere yabancıydılar ve orada yalnızdılar. Camilerinden, ezan seslerinden, ailelerinden, yakınlarından ve dostlarından, vatanlarından ve özyurtlarından uzakta yaşıyorlardı. Artık gurbet eldeydiler. Birçok maddi ve manevi problemleri vardı. İşte bu yabancı ve yalnız durumdaki insanlar 40 yılı aşan bir süreden beri gurbette yaşıyorlar. Çocukları oralarda doğdular ve büyüdüler.

Yetişen bu ikinci neslin tamamına yakını çeşitli seviyedeki okullarda okudular, iş ve meslek sahibi oldular ama bir türlü birinci sınıf insan muamelesi göremediler. Onların çocukları olan üçüncü nesil de tümüyle yaşadıkları ülkelerle uyum sağlayamadılar. Çünkü kendilerini yepyeni bir kültür ve sosyal çevrede buldular; çok önemli ruhi ve ahlaki problemlerle karşılaştılar. Kimlik ve kişilik arayışı içinde oldular.

Onların böyle bir durumda olmalarında iki önemli faktör rol oynadı. Birincisi, yurtdışına gidenler öncelikle en kısa zamanda çok para kazanmayı, ceplerini doldurdıkları vakit Türkiye'ye dönmeyi düşündüler. Dolayısıyla ne gittikleri ülkede devamlı yaşamayı ne de çocukları gurbet elde özgün değerlerine göre yetiştirmeyi aklettiler. İkincisi, Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve hükümetleri gurbetçi vatandaşların eğitim ve kültür problemleriyle fazla ilgilenmedi.

Türkiye ve ilgili ülkeler arasında yapılan ikili anlaşmalarla göçmen işçilerimizin iş güvencesi ve işsizlik hakları belli seviyede temin edilme-ye çalışılmıştır. Kazandıkları paraların Türkiye'ye transferi ve benzeri konularda da birtakım anlaşmalar yapılmıştır. Fakat onların dini ve ahlaki hakları ya hiç gündeme gelmemiş ya da üstü kapalı bir kaç kelime ile geçitirilmişdir.

Oysa Avrupadaki işçi vatandaşlarımız inanç ve kültür yapısı itibariyle yabancı bir ülkede ve farklı bir toplum içinde; özellikle Hristiyan ülkelerde, Hristiyanlarla birlikte yaşamaktadırlar. İslam hakkında sağlam ve yeterli bilgileri olmadığı gibi, Hristiyanlık ve Yahudilik dinleri hakkında da birşey bilmiyorlardı. Milli ve manevi değerlerini sağlam ve yeterli ölçüde bilecek kadar eğitilmeleri ve bilgilendirilmeleri lazımdı. Gerek kimliklerini ve kişiliklerini koruyup yaşatmak gerekse çeşitli yıkıcı ve zararlı faaliyetlere karşı koymaları için bu şarttı. Nitekim İspanya, Portekiz, Eski Yugoslavya, İtalya ve Yunanistan gibi yurtdışına insan gücü sevkeden ülkeler gurbetçilerinin ruhi ve manevi meseleleriyle yakından ilgilenmişler; bunları ikili anlaşmalarda en önemli gündem maddelerinden saymışlardır. Oysa Türk işçileri Avrupa, Avusturalya ve Ortadoğu ülkelerine gönderildiklerinde kendi hallerine bırakılmışlardır. Yanlarında cenazelerini kıldırarak ve kaldıracak bir din görevlisi bile bulunmamıştır.

On yıla yakın bir süreyle yurtdışında bulundum ve işçi vatandaşlarımızla içiçe yaşadım. Onbeş yıldan beri de Türkiye'nin Sesi Radyosu'nda yurtdışındaki vatandaşlarımıza yönelik, dini ve ahlaki programlar yapıyorum. Dolayısıyla yurtdışındaki vatandaşlarımızı ve problemlerini iyi tanıyorum. Ekonomik problemlerini önemli ölçüde çözümlenmiş olmalarına ve malî durumlarını iyileştirmiş bulunmalarına rağmen, vatandaşlarımızın ruhi ve ahlakî pek çok problemleri vardır. Farklı dilden, kültürden, dinden, örf ve ananeden olan insanlarla beraber yaşamak durumunda bulunan bu insanlarımız birçok tehlike ve saldırıyla da karşı karşıyalar. Müslüman Türk kimlik ve kişiliklerine yönelik bu tehlike ve saldırıyı karşılayacak durumda olmadıkları için çok önemli kayıplar vermektedir-

ler. Daha rahat ve müreffeh bir hayata kavuşmak gayesiyle göçeden gurbetçi insanlarımız, birçok yönden huzursuz ve mutsuzdurlar. Elleri para tutmuş, gözleri para görmüş ama, ruhî ve manevî yapıları yaralanmış ve zayıflamış, aile düzenleri de bozulmuştur. Çocuklar ve gençlerden çoğu millî ve manevî değerlerini yitirmiş, müslümanlıklarını ve Türklüklerini unuttur hale gelmişlerdir.

Okul çağındaki çocuklar ve gençlerden birçokları misyonerlerin etkisi altına düşmüştür. Kreşlerdeki çocuklar da hristiyan din adamlarının bakımına terkedilmiş durumdadırlar. Çeşitli imajlar yoluyla kendilerine hristiyanlık ya da hristiyan kültürü aşılarmaya çalışılmaktadır. Dili, kültürü, örf ve adetleri unutturulmuş olan bu çocuklar ve gençler dinlerini de bilememektedirler. Örgün ve yaygın eğitim yollarıyla yapılan hristiyanlık propagandalarının etkisi altında yetişmektedirler.

Ancak Türk Devleti tarafından onları bu saldırılara karşı korumak için alınmış tedbirler bulunmamaktadır. Gurbetçilerimizin maddeci anlayışları ile Türkiye Cumhuriyeti'nin onları döviz yumurtlayan ve sevkederek varlıklar olarak görmesi bu durumun başlıca sebeplerindedir.

Öte yandan, cahillik ve ilgisizlik gibi sebeplerle yurtdışında çalışan vatandaşlarımız arasında nifak girmiştir. Siyasî ve dinî zümrelere ayrılmışlardır. Bir takım maddî ve manevî problemlerini çözebilmek için dernekler kurarak teşkilatlanmışlar ve kutuplaşmışlar; hususi mescitler, camiler ve kur'an kursları açmışlardır. Ancak, sonuçta bölünmüş ve parçalanmışlardır.

Bütün bunların yanı sıra, göçmen işçi vatandaşlarımıza ve çocuklarına yönelik çeşitli yıkıcı faaliyetlerde bulunmaktadır. Hristiyanlık, Yehova Şahitliği, Kadiyanilik, Bahâilik, Materyalistlik ve dinsizlik propagandaları işçi vatandaşlarımız arasında yaygındır. Propagandacılar amaçlarına ulaşmak için çok değişik araçlar kullanmaktadırlar. İnsanlarımızdaki fitrî din duygusu, sağlam ve doğru bilgilerle beslenip güçlendirilmezse zamanla onun yerini başka inançlar, felsefi ya da ideolojik düşünceler alır. Bu cümleden olarak, Hristiyanlık misyoner faaliyetleri ile materyalizm ve ateizm propagandalarının işçilerimizi ve çocuklarını büyük baskı altında tuttuğunu vurgulamak isterim. Müslümanları gerçek din duygusundan uzaklaştırmayı, birbirine düşman müslüman topluluklar oluşturmayı amaçlayan misyoner teşkilatı da çok aktif olarak vatandaşlarımız arasında faaliyet göstermektedir.

Hristiyan misyonerler, özellikle gazete, dergi, broşür, öykü ve roman kitapları gibi basılı yayınlar yoluyla onları hristiyanlaştırmaya ve kendi değerlerine yabancılaştırmaya çalışmaktadır. Mesela, 1994 yılında Avustralya'da çok dağlık ve turistik bir bölgeyi gezerken özellikle Türkçe yazılmış hristiyan propagandası yapan çok sayıda broşür ve hikaye kitabı görmüştüm.

Genel durum değerlendirmesi yapacak olursak, şunu söyleyebiliriz: Yurtdışında yaşayan vatandaşlarımız ile gurbetçi işçilerimizin dinî ve

ahlakî ya da ruhî ve manevî çok önemli problemleri vardır. Sayıları dört milyonu aşan bu insanlarımızı kendi hallerine terketmek, problemlerinin çözümüne yardımcı olmamak, ihtiyaçlarını karşılamamak doğru değildir. Unutmamak gerekir ki, dış ülkelerde yaşayan olanlar da bu ülkenin insanlarıdır.

Pekala, onlarla kimler ilgilenecek? Onların sorunlarından sorumlu kurum ve kuruluşlar yok mu?

Eğitim-öğretim konusu doğrudan Devletin görev ve sorumluluk alanında değildir. Öncelikle anne, baba veya veli konumunda olan kimseler çocukların yetiştirilmesinden mesuldürler. Devletin vazifesi ise onlara çocuklarını iyi yetiştirmeleri için yardımcı olmak; örgün ve yaygın eğitim-öğretim kurumları kurmak; onların yeterli öğrenim görebilmeleri için her türlü imkanı sağlamak ve tedbiri almaktır. Bu işleri yapma vazifesi Türkiye’de Milli Eğitim ve Kültür Bakanlıkları, Yüksek Öğretim Kurumları ve Diyanet İşleri Başkanlığına verilmiştir.

Milli Eğitim ve Kültür Bakanlıkları da gurbetçilerimizin bulunduğu ülkelerde müşavirlikler ve ateşelikler düzeyinde teşkilatlanmıştır. Türkçe öğretimi konusunda görev yapan çok sayıda elemanları vardır. Ancak vatandaşlarımıza millî ve manevî değerleri yeterince öğretilmiyor. Türklük ve Müslümanlık kimliği verilmiyor.

Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki 633 sayılı Kanunun 1. Maddesi “*din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek*” vazifesini Diyanet İşleri Başkanlığına vermiştir. Bu madde gereğince Diyanet İşleri Başkanlığı’nın nerede yaşarlarsa yaşasınlar Türk vatandaşlarına dinlerini, diyanetlerini İslam’ın ferdi, ailevi ve içtimâî hayatla ilgili hükümlerini öğretmek vazifesi ve mesuliyeti vardır.

Diyanet İşleri Başkanlığı, bu vazife ve mesuliyetini ifa etmek gayesiyle, yurtdışında teşkilatlanma yoluna girmiştir. Dış ülkelerdeki vatandaşlarımıza bir takım dini hizmetlerde bulunmak üzere din hizmetleri müşavirliği ve din hizmetleri ateşeliği kadroları ihdas etmiş; Türkiye’den gönderilen din görevlileri camilerde halkı aydınlatmaya çalışmışlardır. Camilerde ve Kur’an kurslarında vatandaşlarımıza bir takım dini hizmetler götürülmesi çok olumlu tesir icra etmiştir.

Ancak, yurtdışındaki vatandaşlarımıza yönelik din hizmetleri, İslam’ın inanç, ibadet ve ahlak esaslarını öğretme faaliyeti camilere inhisar ettirilemez. Günümüzde daha etkili iletişim araçları bulunmaktadır. Bu araçlar kullanılarak camilerin dışında çok yararlı hizmetler yapılabilir. 15’in üzerinde Din Hizmetleri Müşavirliği, çok sayıda Din Hizmetleri Ateşeliği bulunan Diyanet İşleri Başkanlığı’nın bu alanda yapabileceği çok önemli vazifeleri vardır. İşgücü ve malî imkanları da oldukça tatminkar seviyededir.

Ne var ki, ne Milli Eğitim ve Kültür Bakanlıkları ne de Diyanet İşleri Başkanlığı, bilebildiğimiz kadarıyla, kuruluşlarından bugüne kadar ça-

ğımızın etkili iletişim araçlarından vatandaşlarımızı “*din konusunda aydınlatmak*” için yararlanamamışlardır. Oysa, iletişim-haberleşme, düşünme ve öğrenmenin başlangıcını oluşturmaktadır. Fikirler, düşünceler ve açıklamalar onunla taşınır, aktarılır ve paylaşılır. Kitle haberleşme araçları olan basılı yayınlar (gazete, dergi, broşür ve kitap) ile kaset, radyo ve televizyon gibi kulağa ve göze birlikte hitabeden yayın araçları fert ve toplum yaşantısını yönlendirebilme gücüne sahiptir. Öyleyse, Diyanet İşleri Başkanlığı, Milli Eğitim ve Kültür Bakanlıkları yurtdışındaki vatandaşlarımızı dinî ve millî konularda aydınlatma vazifesini yerine getirmede bu iletişim, eğitim ve öğretim araçlarından yararlanmalıydılar.

Dinî eğitim-öğretim yerlerinin, mabetler ile onların çevresinde inşa edilen merkezler olduğu tarihi bir vakıdır. Ancak yaygın din eğitim-öğretimi araçlarından birisi de basılı dinî yayınlardır. Diyanet İşleri Başkanlığının Kuruluş ve Görevleri ile ilgili 633 sayılı Kanunla “*dini eserleri telif ve tercüme etmek, din ile ilgili yayınları derlemek*” vazifeleri Diyanet İşleri Başkanlığına verilmiştir. Fakat Diyanet İşleri Başkanlığı bugüne kadar yurtdışındaki vatandaşlarımıza yönelik, hususi yayınlara yapmamıştır. Aynı durum Milli Eğitim ve Kültür Bakanlıkları için de sözkonusudur.

Muhteva ve metot itibarıyla hususî nitelikler taşıması gereken bu dinî yayınların yapılmamış olması, din bilgisi ve kültürü yetersiz olan gurbetçi vatandaşlarımızı çeşitli yıkıcı ve zararlı neşriyatın saldırısına ve etkilerine maruz bıraktığı gibi “*göbeğini kendi elinle kes*” felsefesiyle, kendi aralarında teşkilatlanmalarına, cemaatleşmelerine ve hususî dinî merkezler kurmalarına ve dinî neşriyat meydana getirmelerine sebep olmuştur.

Neticede, yurtdışındaki vatandaşlarımız çeşitli dinî cemaatler halinde kümeleşmişler, özel nitelikte ve cemaatçi düzeyde yayın faaliyetinde bulunmuşlardır. Kurslar, öğrenci ve gençlik kuruluşları, kültür merkezleri, dernekler ve pansiyonlar, biçki-dikiş, halıcılık, muhasebecilik ve daktilo kursları adı altında kurumlaşan ve örgütlenen bu dinî cemaatler kendi imkanlarıyla millî ve manevî varlıklarını koruyup yaşatma gayreti içinde olmuşlardır.

Bununla birlikte, yurtdışında sözkonusu alanlarda kurumlaşan ve geniş bir yelpazede faaliyet gösteren “*sivil toplum örgütleri*” gerçek Müslüman Türk kimlik ve kişiliğini kazandıracak nitelikte neşriyatta bulunamamışlar; Türkiye’deki sivil toplum örgütlerinin birer uzantısı niteliğindeki bu sivil topluluklar özellikle işçi vatandaşlarımıza ve çocuklarına seslenen, onların ihtiyaçlarına cevap veren yayınlara yapamamışlardır. Sonuçta millî ve manevî değerlerine yabancı yüzbinlerce insan yetişmiştir.

Bu açıklamalardan sonra tekliflerimizi şöyle sıralayabiliriz:

1. Yurtdışında yaşayan vatandaşlarımıza yönelik basılı dinî yayınlara yapmak gerekir. Milli Eğitim ve Kültür Bakanlıkları ile Diyanet İşleri

Başkanlığı, çeşitli sebeplerle şimdiye kadar gerçekleştirememiş oldukları "yurtdışına yönelik basılı yayınlar" faaliyetine vakit geçirmeden başlamalıdır. Yapılacak olan bu yayınlar gazete, dergi broşür, kitapçık türlerinde olmalıdır. Eğiticilik ve öğreticilik, kişilikli insan yetiştiricilik temel karakterini taşımalıdır. Çünkü yurtdışında yaşayan vatandaşlarımızın en çok önem verdikleri konulardan birisi şüphesiz ki din eğitimi-öğretimi konusudur.

Yurtdışına yönelik basılı dinî yayınlarda sosyal güvenlik, millî birlik ve beraberlik konularından tutunuz, aile düzeni, beşerî münasebetler, işçi hakları, insan hakları, dinî ve millî değerler, dinlerarası diyalog, yıkıcı ve zararlı cereyanlar, kötü alışkanlıklar ve misyoner teşkilatlarının faaliyetlerine varıncaya kadar dış ülkelerdeki din kardeşlerimizin öğrenmek ve bilmek durumunda oldukları tüm konulara yer verilmelidir.

Basılı dinî yayınlarda bir yandan İslam'ın inanç, ibadet ve ahlak esasları Kur'an ve Sahih Sünnet'in ışığında ilmî metotla ve anlaşılabilir dille açıklanmalı, diğer yandan zararlı dinî neşriyatın, batıl inançların, hurafelerin ve İslam'a yönelik zararlı akımların etkilerini yok etmeye çalışılmalıdır.

Basılı dinî yayınlarda vatandaşlarımızın yaşadığı ülkelerin dinî, ahlakî, içtimaî, siyasî ve iktisadî yapıları gözönünde bulundurulmalı ve bu konularda aydınlatıcı bilgiler verilmelidir.

Basılı dinî yayınların asıl gayesi, bunlara ek olarak, yurtdışında yaşayan vatandaşlarımızın din bilgisi ve ahlak kültürünü geliştirip yaşatmak, müslüman Türk kimlik ve şahsiyetini korumak olmalıdır. Bu noktada İslam dini, kültür ve medeniyetini sağlam temeller üzerinde ortaya koymak; Hıristiyanlık, Yahudilik dinleri hakkında öz bilgiler vermek, yıkıcı ve zararlı cereyanları tanıtmak, millî değerlerimizi ve tarihimizi en önemli hususlar olarak değerlendirmek öncelikli konular yapılmalıdır. Ayrıca dini yanlış anlamak ve yorumlamaktan doğan problemlere, kültür, sanat ve medeniyet telakkilerine, devlet-millet münasebetlerine, dinlerarası diyalog konularına açıklık getirilmelidir. İslam'ın esaslarından olmadığı halde, bir takım düşünce ve ananenin sonradan çeşitli sebeplerle İslam kültürüne sokulmuş olduğu gerçeği uygun bir lisanla ifade edilmelidir.

Basılı dinî yayınlar uzman akademisyenlere hazırlatılmalı ve bu konuda İlahiyat Fakültelerindeki öğretim elemanlarından azami ölçüde istifade edilmelidir.

Basılı dinî yayınlarda muhatap olan insan kitlelerinin hangi kuşak olduğu belirlenmeli; konu seçimi, anlatım ve açıklamalar ona göre yapılmalıdır. Bu yönde yapılacak yayınlarda aşağıdaki hususların gözönünde bulundurulması gerekir:

a) Okuyucuların büyük çoğunluğu yurtdışında doğmuş ve yurtdışı ortamında yetişmiş insanlardır.

b) İkinci ve üçüncü kuşaktan olan insanlarımız anadillerini yeterince bilememektedirler.

c) Çeşitli ülkelerin oluşturduğu "Ortak Kültür Ortamı"nda çok farklı kültürlerin etkisinde yetişmişlerdir.

d) Yaygın ve örgün eğitim yollarıyla yapılan Hıristiyanlık propagandasının taarruzlarına hedef olmuşlardır.

e) İdeolojik ve etnik zümrelerin propagandalarının etkisi altında bulunmaktadırlar.

f) Bunlara ek olarak, basılı yayınlar yoluyla dinî bilgiler verilirken seslenilen insanların yaş gruplarının; çocukluk, gençlik ve olgunluk çağlarının değerlendirmeye alınması lazımdır. Sözelimi din bilgisi 0-6 yaş grubuna, okul öncesi çocuklara dinî ve millî motifli boyama kitapları yoluyla; 6-8 yaş grubu için resim ağırlıklı, bilmece-bulmaca ve hikaye türünden kitaplar aracılığı ile; 8-12 yaş grubu için Ana dili Türkçe'yi de geliştirici nitelikteki hikaye türünden kitaplar vasıtasıyla; 12 üstü yaş grubu için soru-cevap tarzında hazırlanmış ilmiyal bilgileri millî ve manevî duyguları geliştiren konuları içeren hikaye ve roman türlerindeki kitaplar yoluyla verilmelidir. Üniversite gençliğine ve yetişkinlere ise dini bilgiler daha kapsamlı ve ilmi nitelikli kitaplarla sunulmalıdır.

g) Kitle haberleşme araçlarından olan gazete ve dergi belirtilen amaçlara ulaşmada çok önemli araçlardır. Diyanet Çocuk Dergisi, Diyanet Gazetesi ve Diyanet Dergisi, Milli Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Dergisi ve benzeri dergiler yurtdışındaki vatandaşlarımızın ihtiyaçları doğrultusunda özel olarak hazırlatılıp çıkarılırsa, bu hususların gerçekleşmesinde, fevkalade faydalı hizmetler görebilecektir.

2. Radyo ve televizyon günümüzde en etkili iletişim araçlarıdır. Yurtdışındaki vatandaşlarımıza dini bilgilerin öğretilmesinde yararlı bir biçimde kullanılabilir. Basılı yayınlar yoluyla ancak binlere, onbinlere ya da yüzbinlere seslenebilirken, radyo ve televizyon aracılığı ile milyonlarca insana ulaşılabilir. İnsanın duyular dünyasını birçok yönden kuşatan radyo ve televizyonun fert ve toplum üzerindeki etkisi oldukça önemlidir. Bu durumda, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Milli Eğitim ve Kültür Bakanlıkları, TRT Kurumu ile işbirliği yaparak çağımızın bu iki etkili iletişim aracından en iyi şekilde yararlanması gerekmektedir. Dinî bilgilerin öğretilmesinde, din hizmetlerinin yerine getirilmesinde, İslamî mesajın etkili bir biçimde ulaştırılmasında radyo ve televizyondan yararlanmak şarttır.

Ancak ne sözkonusu bakanlıklar belirtilen amaçlar doğrultusunda bir faaliyet göstermiş ne de Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanlığı bu alanlarda radyo ve televizyondan yararlanmıştır.

En azından TRT ile işbirliği yaparak vatandaşlarımızı dinî konularda aydınlatıcı programlar hazırlayabilirlerdi. Türkiye'nin Sesi Radyosu aracılığı ile temel dinî ve ahlakî bilgileri veren programlar hazırlanarak va-

tandaşlarımıza bir takım eğitim-öğretim hizmeti götürmüş olabilirlerdi. Fakat Milli Eğitim ve Kültür Bakanlıkları ile Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bilebildiğimiz kadarıyla, bu yönde teşebbüs ve temasları olmamıştır.

Oysa Türkiye'nin Sesi Radyosu, yurtdışındaki vatandaşlarımızın yoğun istekleri üzerine, ayda 20 saatten fazla dinî yayın yapmaktadır. "*Din ve Dünya, Dini Bilgimiz Dini Kültürümüz, Bilim ve Gönül Dünya-sundan, Çocuklar İçin, Sorularınız-Cevaplarımız*" adlarındaki özel dini-ahlaki programlar hazırlanmasının yanı sıra, Ankara Radyosu'nda yayınlanan dinî programları da alıp yeniden yayınlayarak yurt dışına aktarmaktadır. Milli Eğitim ve Kültür Bakanlıkları, eğer isterlerse, TRT'den yararlanarak aynı hizmetleri çok daha iyi yapabilir. Yeter ki, maddî konular kadar manevî problemlere de önem veren bir anlayışla hareket edilsin, bunlar kolaylıkla yapılabilecek şeylerdir.

Diyanet İşleri Başkanlığı yurt dışındaki vatandaşlarımızı "*Din Konusunda Aydınlatma*" vazifesinde mutlaka radyo ve televizyondan yararlanmalıdır. Mümkünse TRT ile işbirliği yapmalı ve dinî programlar yayınlamalıdır. Bunu gerçekleştiremiyorsa, mevcut kanunlar ve yönetmelikler çerçevesinde, kendi radyo ve televizyonunu kurmalıdır. Eğer ikinci imkana da sahip olamıyorsa, vatandaşlarımızın yoğun olarak yaşadığı ülkelere yetkilileriyle görüşerek radyo ve televizyonlarından yararlanma yoluna gitmelidir. Nitekim bugün Hollanda'da, Hollanda Parlamentosu'nun aldığı bir kararla, 1987 yılında İslam Radyo Televizyonu kurulmuştur. Bu radyo ve televizyonu yönetecek bir genel müdürlük kurulması da aynı kararda yer almıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı Hollanda Din Müşavirliği'nin de Hollanda İslam Radyo Televizyon Kurumu'nun kurulmasında önemli rolü olmuştur. Aynı şekilde gerek Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gerekse mahallî din müşavirliklerinin teşebbüsleriyle Almanya, Fransa, Belçika, İsviçre, İsveç, Avusturya, Danimarka ve öteki ülkelerde özellikle müslümanlara yönelik yayın yapan radyo ve televizyonlar kurulabilir.

Yurt dışına yapılacak olan radyo-televizyon dini yayınlarının yetkili kimselere ve gurbetçi vatandaşlarımızın ihtiyaçları gözönünde bulundularak hazırlanmış olması şarttır. Bu yönden de, İlahiyat Fakültelerimizdeki öğretim elemanlarından yararlanmak gerekmektedir. Ayrıca yayınlanan programlar çeşitli yaş gruplarına, farklı bilgi ve kültür düzeyinde insanlara göre düzenlenmelidir. Sözgelimi çocuklar, gençler, kadınlar ve yetişkin erkekler için özel programlar hazırlanmalıdır. Millî ve manevî duyguları güçlendiren, millî birlik ve beraberliği pekiştiren, tarihimizi, örf ve ananelerimizi tanıtan, kültür ve medeniyetimizi öğreten sohbet, piyes, film, belgesel ve benzeri programlara ağırlık vermelidir. Böylelikle vatandaşlarımız öz değerlerini tanıyacaklar, dinlerine ve mukaddes varlıklarına daha sıkı bağlanacaklar; taklitten, başka dinlerin ve ideolojilerin etkisinden, misyonerlik taarruzlarından kurtulmuş olacaklar; neticede müslüman Türk kimlik ve kişiliklerine kavuşacaklardır. Yurtdışına yönelik dinî yayınların asıl gayesi işte böyle gerçekleşmiş olacaktır.

البرامج الدينية الموجهة إلى خارج تركيا

إن الحرب العالمية الثانية - كما تعلمون - تمخضت عن نتائج هامة من المجال السياسي والاقتصادي والاجتماعي. ومن نتائجها السياسية المهمة جداً هي خروج كثير من الدول الإفريقية والآسيوية من قبود المستعمرين. وأما من نتائجها الاقتصادية أن العالم شهد بعدها نمواً كبيراً في الإنتاج. والدول المنتجة أو الغنية اتخذت الإنتاج الكثير والربح الوفير هدفاً وحيلاً لها. مما أدى إلى جلب اليد العاملة من الدول النامية.

وتركيا تعرضت للبطالة منذ ١٩٦٠م. ولذا اتجهت تصدير يديها العاملة إلى ألمانيا و هولندا و بلجيكا و فرنسا و ليبيا و المملكة العربية السعودية و الكويت و العراق. وواجه هؤلاء المغتربون و أكثرهم أمي من قرى و مدن صغيرة من أناضول مجتمعاً غريباً عليهم في ثقافتهم و تقاليدهم و حياتهم الاجتماعية. و بسبب هذه الغزيرة الثقافية والاجتماعية المذكورة لم يستطيعوا التأقلم من المهجر. مما نتج عنه مشاكل نفسية و أخلاقية سواء في الآباء العاملين أو في أولادهم الذين ولدوا في هذه البلاد و نظر إليهم على أنهم مهاجرون بلا غير. حيث لم يكن عندهم معلومات عن بلادهم دينهم الإسلامي بينما هم يعيشون في مجتمع مسيحي. و كنتيجة لهذا كله فقد تعرضت هويتهم التركية الإسلامية لضغوط و مشاكل مختلفة.

وقد قامت الحكومة التركية بإبرام اتفاقيات و بروتوكولات مع

ضمانات العمال الأتراك مالياً و صحياً مع الدول المعنية التي يعمل فيها الأتراك، غير أن الحكومات لم تهتم بدرج موضوع الثقافة و التربية الدينية على "أوراق عمل"

تلك الإثنيات، فتركه أبناء المسلمين تحت رحمة مؤلّب التبشير الصليبي وخاصة دور الحضارة التي يتولّونها رجال الدين المسيحي. فقام العمال الأتراك

المغتربون حيلًا هذا الوضع بتأسيس جمعيات خيرية، فقامت هذه الجمعيات الخيرية الأعلى بنشر دور لتوضيح القرآن وساجد صغيرة، وخفضت هذه الجمعيات المذكورة للإيجاز سياسياً ودينياً إلى طوائف معينة.

ومن يتولى مشاكل هؤلاء المسلمين المغتربين ويطرح صعوباتها للبحث والمناقشة والحل؟ ولا يقوم بالطبع بهذا العبء سوى رئاسة الشؤون الدينية. غير أن مهمة مصالح الرئاسة من الخارج موصدة بتقديم سادس، العقيدة الإسلامية والأفكار الحميدة داخل المساجد فقط. ولا يمكن لأحد أن يتكلم دور وسائل الإعلام الحديثة في مخاطبة الجماهير والتأثير عليها. متى الرئاسة إذن استخدام هذه الوسائل لتتمكن من أداء المهمة بأكمل وجه خارج المسجد. عندها سينقطع ذب الإيجاز السياسي والديني. وستحل الرئاسة بهذه المشاكل الثقافية والتربوية والدينية يعانيها المغتربون. فأقترح بعد هذا التبذة الرجيزة ما يلي:

- 1- توفير مطبوعات ونشورات مخاطبة المغتربين بشكل إيجابي وصحيح. وعلى الرئاسة أن تراعي النقاط الآتية في تقديم المطبوعات:
  - أ- الأكثرية من هؤلاء المغتربين ولدوا وترعرعوا في المهجر.
  - ب- لا يعرفون لغتهم الأم بشكل كافي.
  - ج- نشأ هذا الجيل في بيئة مختلفة عن بيئتهم الأصلية وهي البيئة التركية المسلمة.
  - د- إنهم الهدف الدعاية التبشيرية عن طريق وسائل الإعلام المرئية والمقروءة والمسجدة.
  - هـ- يردحون تحت دعاية سلبية منه عموماً وعصر وأيدولوجية.

٢- لا يتكرأهد دور الإذاعة المرئية و المسوعة . فعلى الرئاسة
استخدامها من نوعية المغتربين الأتراك . وياهدنا لرتعاونت الرئاسة
مع مؤسسة الإذاعة و التلفزيون التركية (ت . ر . ت) و إلا فيمكن للرئاسة
إنشاء محطة إذاعية خاصة بها ضمن القوانين المعمول بها حالياً .